

УДК 811.111'373:33

Гордійчук Юлія Юріївна,
викладач,
Одеський національний економічний університет
кафедра іноземних мов
м.Одеса, Україна

Причина Юлія Вікторівна ,
викладач,
Одеський національний економічний університет
кафедра іноземних мов
м. Одеса, Україна

Формування лексичної компетенції студентів – економістів як складової професійного мовлення

Анотація

В статті розглядаються основні особливості лексичної компетенції студентів-економістів; дається визначення терміну професійна компетенція; визначаються основні складові формування іншомовної лексичної компетенції. Дана стаття розкриває ефективні форми роботи зі студентами при формуванні лексичної компетенції.

Ключові слова: комунікативні навички, лексична компетенція, майбутні економісти, професійне спілкування, мовленнєва компетенція, іншомовна мовленнєва діяльність, мотивація, інтерактивна діяльність.

Аннотация

В статье рассматриваются основные особенности лексической компетенции студентов-экономистов; даётся определение термина профессиональная компетенция; определяются основные составляющие формирования иноязычной лексической компетенции. Данная статья раскрывает эффективные формы работы со студентами по формированию лексической компетенции.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, лексическая компетенция, будущие экономисты, профессиональное общение, речевая компетенция, иноязычная речевая деятельность, мотивация, интерактивная деятельность.

Annotation

The basic features of lexical competence of students of economics are examined in the article; the definition of professional competence is given; the components of foreign lexical competence are defined. The article highlights the effective forms of work with students while forming lexical competence.

Key words: communicative skills, lexical competence, future economists, professional communication, speech competence, motivation, interactive activity.

Одним з головних завдань вищої школи є підготовка та формування кваліфікованих спеціалістів, які будуть здатні в подальшому зробити вагомий внесок в розвиток нашого суспільства. Компетентним і кваліфікованим студент-економіст стає не тільки в процесі оволодіння теоретичними і практичними знаннями, але й, безумовно, в процесі виховання та формування професійно важливих якостей.

Отже, професійна придатність майбутнього економіста не зводиться тільки до рівня його фахової освіти, і було б грубою помилкою ставити у пряму залежність знання і рівень кваліфікації спеціаліста. Очевидно, що професійному економісту необхідні такі індивідуальні та особистісні структури, які забезпечують успішність саме практичної діяльності. Крім того, успішному професіоналу необхідне знання іноземної мови, адже багато економічних новацій приходять до нас із-за кордону. Крім того, участь у будь-якому міжнародному симпозіумі або підвищення кваліфікації в іноземних фірмах також неможливе без знання мов. Саме тому, на нашу думку, успішність діяльності та особистісного розвитку майбутніх економістів багато в чому

визначається сформованістю комунікативних навичок, знанням іноземних мов, а саме – лексичної компетенції.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування лексичної компетенції майбутніх економістів під час вивчення іноземної мови.

Проблема спілкування широко представлена у сучасній психологічній літературі в працях вітчизняних (Б.Г. Ананьєва, Г.М. Андрєєвої, А.А. Бодальова, А.А. Леонтєєва, Б.Ф. Ломова, В.Н. М'ясищева та ін.) та зарубіжних (М. Аргайла, Е. Берна, В.Вівера, Г. Гофмана, К. Шенона та ін.) авторів. На сьогоднішній день у друку з'являються багаточисленні роботи, в яких розглядаються теоретичні проблеми міжособистісної і ділової комунікації і подаються практичні рекомендації щодо її оптимізації.

Відповідність суб'єкта професійної діяльності вимогам і стандартам його професії і спеціалізації завжди являла собою великий інтерес для дослідження. Теорія суб'єкту професійної діяльності пов'язана перш за все з вивченням так званих суб'єктних детермінант діяльності, тобто тих факторів, які полягають в основі ефективної реалізації діяльності і пов'язані з особливостями її суб'єкта. До них відноситься мотивація, спрямованість, ступінь підготовки суб'єкту – його освіта. Однак, головне місце серед них займають ті індивідуальні, особистісні якості суб'єкту, які є необхідними і достатніми для нормативної реалізації тої чи іншої діяльності. Вони позначаються поняттям професійно важливих якостей.

Професійно важливі якості – це „такі індивідуальні властивості суб'єкту діяльності, які є необхідними і достатніми для її реалізації на нормативно заданому рівні і які позитивно корелюють хоча б з одним (або кількома) її основними результативними параметрами – якістю, продуктивністю, надійністю” [4; 190].

Важливим підсумком сучасних досліджень професійно важливих якостей є встановлення того, що будь-яка діяльність реалізується на базі системи

професійно важливих якостей. Це означає, що кожна діяльність потребує, по-перше, певної сукупності професійно важливих якостей і, по-друге, остання являє собою не механічну суму якостей, а їх закономірно організовану систему. Між окремими професійно важливими якостями встановлюються функціональні взаємозв'язки компенсаторного і сприятливого типів; сама ж система професійно важливих якостей виступає як певний симптомокомплекс суб'єктних властивостей, який є специфічним для тієї чи іншої діяльності [5]. Він не задається у готовому виді, а формується у суб'єкта в ході опанування ним діяльності.

Професійна майстерність сучасного спеціаліста визначається перш за все його професійною підготовкою, творчістю, високою відповідальністю, вмінням працювати в умовах великих психічних та емоційних навантажень. Тому формування професійної готовності спеціаліста вимагає розвитку не тільки провідних мотивів діяльності, але й комплексу певних якостей особистості. Серед них важливе місце посідають:

- стійка професійна спрямованість;
- глибокі загальнотеоретичні і професійні знання, навички і вміння;
- адекватний рівень розвитку професійно значущих психічних процесів, що забезпечують високу продуктивність діяльності;
- емоційна стійкість [5].

Серед вимог, що пред'являються до сучасного спеціаліста, виділяють як загальні для більшості професій, так і суцільно специфічні.

Теоретичне знання є тим підґрунтям, на якому базується діяльність будь-якого фахівця, в тому числі економіста. Однак, окрім володіння теоретичними основами і вмінням застосовувати ці знання у роботі, невід'ємною умовою здійснення ефективної професійної діяльності є наявність професійно важливих якостей спеціаліста-економіста, тобто тих особистісних якостей суб'єкта, які є необхідними і достатніми для нормативної реалізації тієї чи іншої діяльності.

Тому найефективнішою буде ситуація, коли знання та професійно важливі якості взаємодіють, доповнюючи та підтверджуючи одне одного.

На основі аналізу різних точок зору у визначення основних професійно важливих якостей економіста ми вважаємо за потрібне відокремити добре володіння комунікативними вміннями, знання іноземної мови.

Навчання іноземної мови студентів-економістів є важливим завданням, оскільки оволодіння ними знаннями фахової терміносистеми і набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику стає все більш актуальним в умовах розширення міжнародних економічних зв'язків.

Тобто, одним із основних завдань вивчення іноземної мови є формування мовної компетенції і лексичної компетенції зокрема.

Компетенція (лат. *competentia*, від *compeete* — взаємно прагну; відповідаю, підходжу) — сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством.

Професійна компетенція — здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь та знань при вирішенні поставлених професійних завдань.

Професійно спрямована комунікативна компетенція — сукупність знань та вмінь, необхідних для виконання професійних обов'язків.

Складовою частиною комунікативної компетенції є лексична компетенція. На важливість формування лексичної компетенції вказує чинна Програма з англійської мови для професійного спілкування (2005).

Проблема формування іншомовної лексичної компетенції досліджувалась у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених як В.О.Артемов, Л.В.Банкевич, І.В.Баценко, І.М.Берман, А.Є.Боковня, В.А.Бухбіндер, Н.Г.Вишнякова, В.Є.Горбачов, Ю.В.Гнаткевич, О.Ю.Долматовська, Ю.О.Жлуктенко, В.С.Коростильов, Е.В.Мірошніченко, О.П.Петрашук, С.М.Степащенко,

О.Б.Тарнопольський, Н.С.Форкун, О.В.Чічкова, С.П.Шатілов, R.Carter, M.McCarthy, R.Ellis, R.Gairns, D.Gardner, M.Lewis, I.Nation, N.Schmitt, L.Taylor та ін. Як свідчать дослідження цих та інших авторів, формування лексичної компетенції відбувається під час роботи з текстами. Тексти за спеціальністю (О.В. Баланаєва, К.Я. Кусько, N. Bieger, M. Levis, P. Wilberg та ін.) вважаються не лише основним джерелом для накопичення фахового термінологічного словника студентів, але й засобом становлення та розвитку їхньої професійної майстерності, сприяють підвищенню культури термінологічного спілкування. Фахова лексика, яку студенти-економісти вивчають за допомогою текстів, забезпечує потреби у розширенні професійного словника, формує їх лексичну компетенцію, створює передумови, за О.Б. Тарнопольським, для формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції.

На думку Семенчук Ю.О., дидактичною основою для формування лексичної компетенції виступає комплекс загальнодидактичних і спеціальних методичних принципів, що відбивають основні закономірності й загальні підходи до організації навчання лексики, визначають зміст та впливають на якість засвоєння навчального лексичного матеріалу. Це принципи наочності, свідомості, активності і міжпредметної координації, а також принципи комунікативності, взаємопов'язаного навчання всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності і професійної спрямованості навчання. Дотримання цих принципів забезпечує навчання студентів-економістів англomовної галузевої лексики в діяльності і через діяльність.

В аспекті формування лексичної компетенції студенти-економісти повинні отримати знання термінологічної лексики та оволодіти навичками і вміннями її використання для забезпечення розуміння розгорнутого мовлення на фахову тематику різної складності; для пошуку необхідної фахової інформації на різних носіях з розумінням термінів і аббревіатур; для активної підтримки офіційної і неофіційної розмови на економічну тематику; для

оцінювання, порівняння, аналізу суспільно-економічних подій і явищ з використанням доцільної термінології; для складання різних видів ділових документів, реферування іншомовних джерел і написання звітів.

Також під час викладання іноземної мови викладачеві необхідно враховувати дослідження американського вченого Г. Лассуела. У межах вивчення умов ефективності комунікації ним було побудовано модель комунікативного процесу, яка вміщує п'ять елементів:

- Хто? (передає повідомлення) – комунікатор;
- Що? (передається) – повідомлення;
- Як? (здійснюється передання) – канал;
- Кому? (спрямоване повідомлення) – аудиторія;
- З яким результатом передається? – ефективність повідомлення.

Саме дотримання всіх цих елементів сприятиме підвищенню мотиваційного компоненту студентів до вивчення іноземної мови, переходу зовнішньої мотивації у внутрішню.

Оскільки мотивація є одним із провідних чинників ефективного вивчення іноземної мови, розглянемо це поняття трохи детальніше.

Мотивація (з лат. *movere*) — спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Мотивація — це те, що знаходиться в людини "всередині". Якщо людина мотивована, її задоволення від роботи обов'язково призведе до гарного результату.

Розрізняють внутрішню і зовнішню мотивації. При внутрішній мотивації нагородою за власні дії є: почуття власної компетенції, упевненість у своїх силах і намірах, задоволення від своєї праці, самореалізації. Внутрішню мотивацію посилює позитивний зворотний зв'язок у формі схвалення.

Зовнішня мотивація залежить від стосунків людини з середовищем (це може бути бажання отримати винагороду, уникнути покарання та ін.). Вона регулюється зовнішніми психологічними і матеріальними умовами діяльності.

Можна виділити наступні особливості зовнішньої і внутрішньої мотивації:

- зовнішня мотивація в цілому сприяє збільшенню об'єму виконуваної роботи, а внутрішня - якості;

- якщо зовнішня мотивація (як позитивна, так і негативна) не досягає "порогового" значення або знімається взагалі, внутрішня мотивація посилюється;

- при заміні внутрішньої мотивації зовнішньою перша, як правило, зменшується;

- зростання упевненості в собі, своїх силах сприяє посиленню внутрішньої мотивації.

Психологічними чинниками для реалізації навчання студентів англійської економічної лексики є внутрішня і зовнішня мотивація до вивчення іноземної мови; створення сприятливого психологічного клімату в студентському колективі; врахування індивідуальних, вікових і статусних особливостей кожного студента; створення адекватних навчальним завданням ситуацій для контекстного засвоєння нових лексичних одиниць; добір відповідних до інтересів і потреб студентів автентичних матеріалів для організації інтерактивного тренінгу з використання лексики у мовленні. Врахування зазначених чинників, а також властивостей процесів мислення, пам'яті, уваги тощо дозволяє створити сприятливі психологічні передумови для засвоєння студентами англомовної економічної лексики та оволодіння вміннями її використання.

Формування лексичної компетенції базується на опрацюванні автентичних фахових текстів. Саме автентичні фахові тексти є джерелом термінологічної лексики на основі якісних (змістових і мовних) та кількісних критеріїв.

Критеріями відбору економічних термінів є такі: професійної спрямованості, адекватності цілям навчання, частотності, практичної необхідності і тематичності.

Теоретичний аналіз проблеми формування англомовної комунікативної компетенції та, зокрема, лексичної компетенції, показав, що у процесі формування лексичної компетенції доцільно виділити три етапи:

- 1) етап семантизації лексичних одиниць та створення орієнтовної основи для наступного формування лексичних навичок;
- 2) етап автоматизації дій студентів з лексикою на рівні слова, словосполучення та понадфразовому рівні;
- 3) етап автоматизації дій студентів з лексичними одиницями на текстовому рівні (Г.А. Гринюк, Ю.О. Семенчук).

Мета першого етапу — забезпечити процес сприйняття звукової і графічної форми слова, його семантизацію. Від рівня сприйняття лексичної одиниці залежить міцність і довготривалість утримання її в пам'яті.

Типом вправ для початкового етапу формування лексичної компетенції є рецептивні, рецептивно-репродуктивні, мовні й умовно-комунікативні вправи на номінацію та диференціацію лексичних одиниць, на підстановку і трансформацію, на розкриття значень нових слів та підбір їхніх українських відповідників, на групування й складання словесних сімей, на пошук у фаховому тексті дефініцій та побудову словосполучень і речень з новими словами. Інтерактивна діяльність на даному етапі проявляється у взаємодії студентів задля ознайомлення з іншомовною лексикою в ході виконання передтекстових вправ, що необхідно для зняття труднощів розуміння термінів підмови спеціальності та підготовки до читання автентичних фахових текстів. Інтерактивний формат діяльності для парно-групового і колективного тренування спеціальної лексики у вправах реалізується за допомогою таких

прийомів, як мозковий штурм, створення лексико-семантичних карт, використання різних ігрових форм навчальної роботи [3].

Другий етап — етап активного вживання лексичних одиниць на рівні речення і понадфразової єдності. Студенти оволодівають вміннями здогадуватись про значення невідомих слів у тексті або в ситуаціях, знаходити асоціативні зв'язки, добирати лексичні одиниці відповідно до умов здійснення комунікації, правильно поєднувати слова при формулюванні своїх висловлювань. Набуті таким шляхом вміння дають студентам можливість підготуватись до вищого, продуктивного етапу роботи з лексичними одиницями. На цьому етапі студенти знаходять у тексті необхідну інформацію для обґрунтування своїх думок, готують тези і складають план тексту з метою його подальшого обговорення, визначають головну ідею тексту і передбачають подальший хід дій.

Таким чином, типом вправ другого етапу є репродуктивні, рецептивно-продуктивні, умовно-комунікативні, комунікативні вправи на виявлення у текстах дефініцій до активної термінологічної лексики, на розуміння значень лексичних одиниць у контексті, на відтворення й продукування термінів. Ці операції відбуваються у текстовій діяльності, яка передбачає пошук у тексті необхідної лексичної інформації для підтвердження чи обґрунтування своїх думок, виписування термінів для підготовки тез або складання плану тексту, пошук значень ключових лексичних одиниць тексту і таке інше. Позитивним результатом такої діяльності при виконанні текстових вправ є те, що іншомовний лексичний матеріал інтегрується з фаховими знаннями студентів, а це формує у них комплекс внутрішніх і зовнішніх мотивів до оволодіння англійською економічною лексикою в контексті своєї майбутньої спеціальності [3].

На третьому етапі студенти удосконалюють дії з новими лексичними одиницями на рівні тексту. Завдання студентів — виконати автоматизовані

мовленнєві дії із засвоєними термінами-словами і термінологічними словосполученнями. Для цього виконуються вправи нижчого і вищого рівня на висловлення студентами своїх думок у так званій післятекстовій діяльності. Такі завдання доцільно виконувати у парній та груповій формах мовленнєвої взаємодії всіх її учасників. Вживання вивченої термінологічної лексики у парах, міні-групах і колективно у дискусіях за прочитаними текстами, у рольових або ділових іграх, у проведенні презентацій забезпечує досягнення необхідного рівня сформованості комунікативної компетенції.

Практичне використання лексичного матеріалу на завершальному етапі відбувається в інтерактивних формах спільної роботи проблемного і пошукового характеру та супроводжується контролем і самоконтролем правильності виконання студентами операцій з лексикою, оцінкою рівня сформованості лексичної компетенції. Типом вправ цього етапу є рецептивно-продуктивні, продуктивні нижчого і вищого рівня, умовно-комунікативні і комунікативні, які об'єднані у групу післятекстових вправ. Виконання мовленнєвих дій з лексичними одиницями на рівні понадфразової єдності (ПФЄ) і тексту видається можливим в спілкуванні, яке передбачає, наприклад, зацікавлений обмін фаховою інформацією або дискутування щодо шляхів вирішення актуальних виробничих проблем, ділові ігри та імітації, спільні з іншими студентами групи презентації навчально-дослідних завдань з використанням вербально-зорових опор і таке інше. Означені види завдань вважаються проблемними, а їх виконання робить процес навчання лексики гнучким і цікавим, професійно зорієнтованим та особистісно вмотивованим, сприяє реалізації іншомовних комунікативних здібностей майбутніх економістів (за Ю.О. Семенчук).

Таким чином, проведений у статті теоретичний аналіз показав дає можливість зробити наступні висновки:

1. Проблема формування мовної компетенції (професійного мовлення) і, зокрема, лексичної компетенції як її складової є досить актуальним для нашого суспільства. Саме тому цій проблемі приділяється значна увага під час вивчення іноземної мови студентами-економістами.
2. Дидактичною основою для формування лексичної компетенції виступає комплекс принципів: наочності, свідомості, активності і міжпредметної координації, а також принципи комунікативності, взаємопов'язаного навчання всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності і професійної спрямованості навчання.
3. Формування лексичної компетенції базується на опрацюванні автентичних фахових текстів.

Література:

1. Баранова Г.В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. – К.: «Інкос», 2005.
2. Семенчук Ю.О. Англійська мова для студентів-економістів: Навч. посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2005.
3. Семенчук Ю.О. Психолого-педагогічні передумови формування лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей // Психологія і суспільство. – 2006. – № 4. – С. 123–128.
4. Психология и педагогика / Сост. и отв. ред. А.А. Радугин. – М.: Центр, 2003.
5. Психология профессиональной подготовки в вузе / Отв. ред. Б.А. Бенедиктов. – Минск: Народная асвета, 1982.